

RESÛLİLER

(بنو رسول)

Yemen'de
1229-1454 yılları arasında
hüküm süren
muhtemelen Türkmen asıllı
bir hânedan.

Adını kurucusu el-Melikü'l-Mansûr Nûreddin Ömer'in dedesi olup Abbâsîler'in Eyyûbîler'e gönderdiği elçiler arasında yer aldığı rivayet edilen Muhammed b. Hârûn b. Ebû'l-Feth er-Resûl'den alır. Hânedanın etnik kökeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Üçüncü Resûlî sultanı el-Melikü'l-Eşref II. Ömer'in *Turfetü'l-aşhâb* adlı eserine dayanan muahhar kaynakların büyük bir kısmı, Muhammed b. Hârûn'un nesebini Kahtânîler'in Kehlân koluna mensup Gassânîler'e bağlayarak onun Arap olduğunu, ancak neslinden gelenlerin daha sonra Türkmenler'in yaşadığı bölgelere yerleştiklerinden kimliklerini yitirip Türkçe konuşmaya başladıklarını iddia etmiştir (Abdülbâki b. Abdülmecîd el-Yemânî, s. 85; Ali b. Hasan el-Hazrecî, I, 25-27). Resûlîler'in ikinci sultanı el-Melikü'l-Muzaffer I. Yûsuf'un müşaviri İbn Hâtîm'in bu hânedanla ilgili en eski ve en güvenilir kaynak olarak kabul edilen *es-Simî'ü'l-gâli's-semen fi aḥbâri'l-mülûk mine'l-Ġuz bi'l-Yemen* (Yemen'de Oğuz meliklerinin tarihi) adlı eserine bu ismi vermesi ve içinde yukarıdaki rivayetlerden hiç bahsetmemesi bu rivayetlerin sonradan uydurulduğu izlenimini vermektedir. Irak'a yerleşerek Abbâsî halifeleri nezdinde Eyyûbîler'e birkaç defa elçi gönderilecek kadar itibar kazandığı ileri sürülen Muhammed b. Hârûn'un adına dönemin kaynaklarında rastlanmamasını ve hangi Abbâsî halifesi devrinde elçilik yaptığının belirtilmemesini dikkate alan Zetterstéen de bu rivayeti şüpheyle karşılamaktadır (el-Melikü'l-Eşref er-Resûlî, neşredenini girişi, s. 32-33). Arap tarihçilerinin genellikle, yabancı kökenli hânedanları Arap nesebine bağlama eğilimi gösterdiğini ifade eden bazı araştırmacılar da hânedan mensuplarının Türkçe konuşmasına dayanarak Muhammed b. Hârûn'un

Selçuklu hareketiyle bölgeye gelen Oğuzlar'ın bir boyundan olmasını daha muhtemel görmektedir (Bosworth, s. 108; *El²* [İng.], VIII, 455). Resûlîler'in yönetimlerini halka kabul ettirebilmek için neseplerini Kahtânîler'e bağlamış olması da mümkündür (tartışmalar için bk. M. Abdülâl Ahmed, s. 46-56).

Kaynaklara göre bir isyan sırasında Bağdat'tan ayrılan Muhammed b. Hârûn, Eyyûbîler'in hizmetine girdi. Yemen'in ele geçirildiği (569/1173) günlerde veya hemen ardından bölgeye yerleşen oğulları ve toprakları Eyyûbîler tarafından çeşitli şehirlerle vali tayin edildi. Bunlardan Mekke Valisi Nûreddin Ömer b. Ali, Yemen Eyyûbîleri'nin son hükümdarı el-Melikü'l-Mes'ûd Selâhaddin Atsız'ın ölümünden (626/1229) sonra Yemen'i atabeg sıfatıyla idaresi altına aldı. Böylece Mısır Eyyûbî Sultanı I. el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'in tâbiyyetinde Yemen'e hâkim olan Nûreddin Ömer durumunu sağlamlaştırınca el-Melikü'l-Mansûr unvanıyla bağımsızlığını ilân etti (632/1235), hükümdarlığı Abbâsî Halifesi Müstansır-Billâh tarafından da kabul görüldü. Nûreddin Ömer, 645 (1247) yılında Zeydî imamıyla birleşerek yönetime baş kaldıran yeğeni Esedüddin Muhammed'i yendi. Cened'de kendi memlûklerinin suikastına uğradığında (Zilkade 647 / Şubat 1250) kurduğu devletin hâkimiyeti Mekke ile Hadramut arasındaki bölgede tanınıyordu.

Rakiplerini bertaraf ederek tahta çıkan Nûreddin Ömer'in büyük oğlu el-Melikü'l-Muzaffer I. Yûsuf öncelikle iktidar mücadelesi sırasında elden çıkan Zebîd, Tihâme, Aden ve Mekke gibi şehirleri tekrar hâkimiyet altına aldı. Daha sonra pek çok defa isyan eden büyük nüfuz sahibi amcazadesi Esedüddin Muhammed ile, onun ölümünün ardından Zeydî imam ve şeriflerinin isyanlarıyla uğraşmak zorunda kaldı. 676'da (1278) Zeydîler'e karşı başarı sağlayarak 678'de (1279) Zafâr'ı, ertesi yıl da Şibâm ve Hadramut'a topraklarını kattı. İlimi, adaleti ve dindarlığıyla tanınan Yûsuf, Memlûk sultanlarıyla ilişkilerini yıllık belirli bir miktar vergi göndererek düzeltme yoluna gitmişti. Onun

ölümünden (694/1295) sonra yerini alan oğullarından el-Melikü'l-Eşref II. Ömer'in hâkimiyetini tanımayan kardeşi el-Melikü'l-Müeyyed Dâvûd bir ara Aden'i ele geçirdiye de yenilerek hapse atıldı. Ancak el-Melikü'l-Eşref II. Ömer'in kısa süre sonra ölümü üzerine sultan ilân edildi (696/1296). Öncelikle kardeşi el-Melikü'l-Mes'ûd'u bertaraf eden Dâvûd Hacce bölgesini zapt ederek hâkimiyetini genişletti (698/1299). Birçok defa baş kaldıran bölge şeriflerinin 701 (1302) yılındaki isyanını kanlı bir şekilde bastırıp onları itaate mecbur etti. 1305-1309 yılları arasında Hacce bölgesindeki bazı kaleleri ele geçirdi. Zeydî imamı Muhammed b. Mutahhar b. Yahyâ'ya ait toprakların bir kısmını alırken onun kıskırttığı Zemâr Kürtleri'ni de bölgeden sürdürdü (713/1313).

el-Melikü'l-Müeyyed Dâvûd'un 721'de (1321) ölümünün ardından sultan olan oğlu el-Melikü'l-Mücâhid Ali ertesi yıl tahttan indirildiyse de çok geçmeden tekrar tahta çıktı; Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun'un gönderdiği birliklerin yardımıyla düzeni sağladı (725/1325) ve kaybettiği yerleri geri aldı. Fakat 751'de (1350) hac için gittiği Mekke'de şerifin yönlendirmesiyle Muhammed b. Kalavun'un hac emri tarafından tutuklanarak Mısır'a götürüldü ve bir yıl orada alıkonuldu. Bu süre içinde annesi idareyi elinde tutmakla birlikte devlet neredeyse dağılma noktasına geldi. Ülkesine dönen sultan düzeni tekrar kurdu; ancak 764'te (1363) ölümüne kadar çeşitli kabilelerin ve oğullarının isyanlarıyla uğraşmak zorunda kaldı. Ondan sonra tahta çıkan el-Melikü'l-Efdal Abbas'ın dönemi de isyanlarla geçti. 778'de (1377) ölen Abbas'ın yerine çok genç yaşta oğlu el-Melikü'l-Eşref I. İsmâil sultan oldu. Zeydî imamları, şerifler, Tihâme ve Mihlâfûca'fer'deki kabilelerle memlûk birliklerinin isyanları karşısında büyük başarı kazandı; öldüğünde (18 Rebîülevvel 803 / 6 Kasım 1400) ülkenin birliğini tamamen sağlamıştı. Resûlîler'in son büyük sultanı el-Melikü'n-Nâsır Ahmed yönetimden ayrılan şehirleri tekrar ele geçirdi ve 820 (1417) yılında yapılan bir savaşta Zeydî imamı el-Mansûr Ali'yi ağır bir yenilgiye uğ-

rattı. Kardeşinin isyanını da bastırarak ülkede büyük ölçüde nizamı tesis etti (822/1419). el-Melikü'l-Nâsir Ahmed'in 827'de (1424) vefatının ardından Resûliler küçük hânedanlara bölündü ve hükümdarlık, çocuk yaştaki sultanlarla bu küçük hânedanların rakip melekleri arasında sık sık el değiştirmeye başladı. Resûlî ordusundaki memlük birliklerinin sürekli isyanları da kargaşalığı arttırdı. Nihayet bu durumdan yararlanarak Aden'e saldıran Tâhirîler 858 (1454) yılında Resûlî topraklarının tamamını ele geçirip hanedana son verdiler.

Resûlîler'de devletin idarî yapısı selefleri Eyyûbîler'in siyasi nizamına göre düzenlenmişti ve sivil teşkilâtta nâiblik müessesesi vezirliğin üzerindeydi. Ordu atabekü'l-ceyş tarafından yönetiliyor ve çekirdeğini memlük birlikleri oluşturuyordu. Aden, Taiz, Zebîd ve Zafâr gibi şehirlerde bastırılan Resûlî paralarında diğer İslâm devletlerinin paralarından farklı olarak balık ve kuş gibi hayvan figürleri yer almaktaydı. Devlet gelirlerinin büyük bir kısmı milletlerarası deniz ticaretinden ve transit geçiş vergilerinden sağlanıyordu. Aden Limanı, Doğu-Batı ticaretinde önemli bir yere sahipti. Sultanlar özellikle hurma tarımını desteklemişler ve yeni ziraat tekniklerinin uygulanmasında bizzat öncü rol oynamışlardır.

Sünnî bir politika takip eden ve hemen tamamı âlim olan Resûlî sultanları yazdıkları kitaplar, yaptıkları medreseler ve kurdukları kütüphanelerle ilmin gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Vergilerin bir kısmı kendilerine tahsis edilen ulemâ ayrıca vakıflarla da desteklenmekteydi. el-Melikü'l-Müeyyed Dâvûd'un Taiz'de inşa ettirdiği medresenin kütüphanesinde 100.000 kitap bulunduğu rivayet edilir. el-Melikü'l-Eşref İsmâil ve el-Melikü'z-Zâhir Yahyâ'nın aynı şehirde kurdukları Eşrefiyye ve Zâhiriyye medreselerinin de kütüphaneleri vardı. Sultanlar bazı kitapları dışarıdan getiriyor, ünlü bir âlim geldiğinde veya değerli bir kitap getirildiğinde bunları bizzat katıldıkları törenlerle karşılıyorlardı. Sultanların bu tutumu birçok âlimin Yemen'e yerleşmesine vesile olmuştur. Yemen'e dışarıdan gelen veya orada yetişen ünlü âlimler arasında Muhîbbüddin et-Taberî, Firûzâbâdî, Ali b. Hasan el-Hazrecî, Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemenî, İbn Hâtîm, Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî, İbnü'l-Ehdel ve İbnü'l-Mukrî el-Yemenî sayılabilir.

Resûlî sultanları imar faaliyetlerine büyük önem vermişlerdir. Kaynaklarda isimleri sayılan cami, mescid, medrese, kütüp-

hane, saray, dârüzziyâfe, hankah ve ribât gibi binaların sayısı 180 civarındadır ve bunların çoğuna çeşitli vakıflar tahsis edildiği belirtilmektedir. Günümüze ulaşan başlıca eserler arasında Taiz'deki Mansûriyye, Muzafferî ve Eşrefiyye camileri bulunmaktadır. Resûlî eserleri Eyyûbî mimarisine yerel Yemen üslûbunun bir karışımıdır.

RESÜLİ HÜKÜMDARLARI LİSTESİ

el-Melikü'l-Mansûr I. Ömer	626 (1229)
el-Melikü'l-Muzaffer I. Yûsuf	647 (1250)
el-Melikü'l-Eşref II. Ömer	694 (1295)
el-Melikü'l-Müeyyed Dâvûd	696 (1296)
el-Melikü'l-Mücâhid Ali	721 (1321)
el-Melikü'l-Efdal Abbas	764 (1363)
el-Melikü'l-Eşref I. İsmâil	778 (1377)
el-Melikü'n-Nâsir Ahmed	803 (1400)
el-Melikü'l-Eşref II. İsmâil	830 (1427)
el-Melikü'z-Zâhir Yahyâ	831 (1428)
el-Melikü'l-Eşref III. İsmâil	842 (1439)
el-Melikü'l-Muzaffer	
II. Yûsuf (Taiz'de)	845-854 (1442-1450)
el-Melikü'l-Mes'ûd (Zebîd ve Aden'de, 1454'te Taiz'de)	847-858 (1443-1454)
el-Melikü'l-Müeyyed Hüseyin (Zebîd'de, 1454'te Taiz'de)	855-858 (1451-1454)

BİBLİYOGRAFYA :

el-Melikü'l-Eşref er-Resûlî, *Turfetü'l-aşhâb fi ma'rifeti'l-ensâb* (nşr. K. W. Zetterstéen), Beyrut 1412/1992, s. 88-92; ayrıca bk. Selâhaddin el-Müneccid'in girişi, s. 32-40; İbn Hâtîm, *es-Simtü'l-gâli's-semen fi ahhâbî'l-mülük mine'l-Guz bi'l-Yemen: The Ayyûbids and Early Rasûlids in the Yemen* (nşr. G. R. Smith), London 1974-78, I, 201-568; II, 83-95; Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî, *es-Sülcük* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâli), San'a 1414/1993, bk. İndeks; Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemenî, *Târîhu'l-Yemen: el-Müsemmâ Behcetü'z-zemen fi-târîhi'l-Yemen* (nşr. Mustafa Hicâzî), Beyrut 1985, s. 85-145; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Eymen), s. 149-162; Ali b. Hasan el-Hazrecî, *el-Ukkûdül-lü'lü'yye* (nşr. M. Besyûnî Asel), Kahire 1329-32/1911-14, I-II; İbnü'l-Ehdel, *Tuhfetü'z-zemen fi târihi sâdâti'l-Yemen* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşî), Ebûzabî 1425/2004, I-II, bk. İndeks; *Târîhu'd-devletü'r-Resûliyye fi'l-Yemen* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşî), San'a 1405/1984; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târihi'l-Yemen fi'l-asrî'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 19-188; M. Abdülâl Ahmed, *Benû Resûl ve Benû Tâhir ve 'alâkâtü'l-Yemen el-hâriciyye fi 'ahdhimâ*, İskenderiye 1980, tür.yer.; M. Yahyâ el-Haddâd, *et-Târîhu'l-âm li'l-Yemen*, Beyrut 1407/1986, III, 77-214; A. al-Shami - R. B. Serjeant, "Regional Literature: The Yemen", *Abbasid Belles-Lettres* (ed. J. Ashtiany v.dğr.), Cambridge 1990, s. 460-468; C. E. Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 108-109; R. Giunta, *The Rasûlid Architectural Patronage in Yemen: A Catalogue*, Naples 1997, tür.yer.; G. R. Smith, "The Ayyubids and Rasulids: The Transfer of Power in 7th/13th Century",

JC, XLIII/3 (1969), s. 175-188; a.mf., "Rasûlids", *Et'* (İng.), VIII, 455-457; Rebî' Hâmid Halife, "Tîrâzü'l-meskûkâti'r-Resûliyye (626-858/1229-1454)", *el-İktîl*, VII/2, San'a 1989, s. 42-66; Neşet Çağatay, "Resûliler", *JA*, IX, 693-695.

CENGİZ TOMAR

RESULZÂDE, Mehmed Emin

(1884-1955)

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı.

Bakü yakınlarındaki Novhanı köyünde doğdu. Babası tanınmış bir din âlimi olan Hacı Molla Ali Ekber, annesi Zalkızı Ziyet'tir. Küçük yaşlarından itibaren aile çevresinde aldığı dini bilgiler yanında belli ölçüde Arapça ve Farsça öğrendi, ardından Farsça'sını geliştirdi. Rus-Tatar mektebinde okuduktan sonra bir müddet Bakü Teknik Okulu'na devam etti. Bu yıllarda Bakü'nün ekonomik, sosyal ve siyasal ortamından, Rusya'da ve Rusya müslümanları arasında gittikçe yaygınlaşan inkılâpçı hareketlerden, Gaspıralı İsmâil Bey'in önderlik ettiği usûl-i cedid okulları ve onun eğitim hakkındaki görüşlerinden etkilenip millî meselelerle ciddi şekilde ilgilenmeye başladı. 1902'de Rus sömürge yönetimine karşı mücadele etmek için Müslüman Gençlik Teşkilâtı adıyla gizli bir cemiyet kurdu. Bu cemiyet Müslüman Demokratik Müsâvat Cemiyeti ismini alarak çalışmalarını sürdürdü. 1904 yılı sonlarına doğru arkadaşları Mîr Hasan Mevsimov, Mehmed Hasan Hacinski ile birlikte bu cemiyeti, Rus Sosyal Demokrat Fehle (İşçi) Partisi'nin Bakü komitesi içerisinde yer alan Müslüman Sosyal Demokrat Himmet (kısaca Himmet / Hümmet) teşkilâtına dönüştürdü. M. Azizbeyov, Neriman Nerimanov ve S. M. Efendiyev gibi inkılâpçıların da katıldığı bu teşkilâtın 1904-1905 yıllarında altı sayı çıkarılan ve gizlice teksir edilip dağıtılan *Himmet* adlı bir yayın organı vardı.

Resulzâde, iş hayatına Bakü'de Rusça yayımlanan *Kaspi* gazetesinde müretteplik yaparak başladı, daha sonra gazetecilik onun asıl mesleği oldu. Resulzâde'nin ilk yazısı, Tiflis'te Mehmeddağa Şahtahtlı'nın çıkardığı *Şark-ı Rus* gazetesinde yayımlanan "Saadetlü Mehmeddağa Huzuruna" adlı mektubudur (2 Mayıs 1903, sy. 14). Aynı gazetede çıkan ikinci yazısı, amcasının oğlu Mehmeddalî (Muhammedali) Resulzâde ile birlikte yazdıkları "Himmet ve Gayret Vaktidir" başlıklı makedir (1903, sy. 19, 20). Aydınların millete karşı sorumluluklarının dile getirildiği bu makedir